

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ БАНКІВСЬКОГО ПЕРЕКАЗУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

LEGAL REGULATION OF SETTLEMENT BY MEANS BANKING TRANSFER IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Пилипишин С.С.,
адвокат, викладач правових дисциплін
циклової комісії суспільних дисциплін
КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Т.Г. Шевченка»

Стаття присвячена правому регулюванню розрахунків за допомогою банківського переказу в зовнішньоекономічній діяльності. Автором проаналізовані сутність банківського переказу як способу розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності та правова основа для застосування банківського переказу як способу розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності. Автор звертає увагу, що поняття «банківський переказ» у зовнішньоекономічній діяльності є синонімом понять «платіжне доручення» та «кредитний переказ».

Ключові слова: правове регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, банківський переказ, платіжне доручення, кредитний переказ.

Статья посвящена правовому регулированию расчетов с помощью банковского перевода во внешнеэкономической деятельности. Автором проанализированы сущность банковского перевода как способа расчетов во внешнеэкономической деятельности и правовая основа для применения банковского перевода как способа расчетов во внешнеэкономической деятельности. Автор обращает внимание, что понятие «банковский перевод» внешнеэкономических и международных расчетов является синонимом понятий «платежное поручение» и «кредитный перевод».

Ключевые слова: правовое регулирование, внешнеэкономическая деятельность, банковский перевод, платежное поручение, кредитный перевод.

The article is devoted to legal regulation of settlements by means of bank transfer in foreign economic activity. The author analyzes the essence of bank transfer as a way of settlements foreign trade activity and the legal basis for the use of bank transfer as a way of settlement in foreign economic activity. The author draws attention to the fact that the concept of "bank transfer" in foreign economic and international settlements is synonymous with the concept of "payment order" and "credit transfer".

Key words: legal regulation, foreign economic activity, bank transfer, payment order, credit transfer.

Постановка проблеми. Правове регулювання розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями на теперішній час є актуальним питанням, оскільки правильний вибір способу розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями сприяє виконанням грошового зобов'язання в іноземній валюті у строки, встановлені договором. Особливістю міжнародних розрахунків та зовнішньоекономічної діяльності є те, що в платіжному обороті іноземна валюта виступає не як готівкові знаки, а у вигляді банківських кредитних платіжних засобів, таких як телеграфні та поштові перекази, чеки, акредитиви, векселя, виражені у відповідній іноземній валюті [1, с. 487], тобто мова йде про передачу інформації, яка носить фінансово-господарський характер, що закріплена в документах визначеної форми, та вищевказані документи повинні відповідати вимогам Сорока Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [2].

Банківський переказ як спосіб розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями використовується сторонами договору у випадку, якщо вони не визначили, в якій саме спосіб планується здійснювати безготівкові розрахунки, а також якщо йдеться про розрахунки по позадоговірних зобов'язаннях (платіж за векселем, відшкодування шкоди, повер-

нення безпідставно отриманого, сплата податкових платежів і т.п.), застосовуються розрахунки платіжними дорученнями, а в міжнародній торгівлі – банківськими переказами [3, с. 495].

Стан опрацювання проблеми. Питанням правового регулювання розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями займалися наступні вчені: В.П. Богун [4], А.Й. Іванський [5], В.А. Чубенко [6] І.О. Терещенко [7]. Необхідно відзначити, що їхні роботи послугували для подальшого вдосконалення чинного законодавства в галузі міжнародних зовнішньоекономічних розрахунків.

Метою статті є аналіз правових норм, що регулюють банківський переказ як спосіб розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями в Україні. Необхідно зауважити, що поняття «банківський переказ» у зовнішньоекономічній та міжнародній діяльності є синонімом понять «платіжне доручення» та «кредитний переказ».

Виклад основного матеріалу. В літературі традиційно ототожнюються такі категорії, як «міжнародні розрахунки» і «розрахунки в зовнішньоекономічній діяльності». Однак перша категорія є більш широкою і поглинає другу, оскільки включає в себе не тільки платежі економічного характеру, але також і платежі неторгового характеру [8, с. 10], що під-

твердив Н.А. Айеле, який стверджує, що поняття «міжнародні розрахунки» є набагато ширшим, ніж здається на перший погляд. Це поняття включає в себе не тільки транскордонні платежі, але переказ валюти однієї іноземної держави резидентом іншої, яка в таких випадках здійснюється через платіжну систему країни походження валюти [9, с. 37].

У зовнішньоекономічній діяльності під розрахунками за допомогою банківського переказу розуміють наступну схему: банк за дорученням клієнта (платника) адресує банку-кореспонденту доручення про виплату у визначений строк грошової суми за рахунок платника іноземному отримувачу (бенефіціару).

Розрахунки за допомогою банківського переказу нерідко використовуються у випадках :

- одночасних виплат по доставках;
- під час здійснення авансових платежів;
- для переказу коштів по раніше заключених договорах (наприклад, у випадку, коли платіж за поставлений товар повинен був здійснитися за допомогою акредитиву, який був не використаний своєчасно) [10, с. 585].

У теперішній час широке поширення отримали також міжнародні клірингові перекази, що, на наш погляд, є різновидом банківського переказу, які здійснюються на основі договорів, укладених між уповноваженими банками і банками-нерезидентами.

Для ведення клірингових переказів відкривається окремий особливий рахунок на балансовому рахунку банку для обліку операцій по клірингових переказах. Звірки сум, розкритих по кліринговому рахунку, і врегулювання салдо клірингового рахунку здійснюються відповідно до умов договору [11, с. 209]. Вищевказаний спосіб існування розрахунків можливий, на наш погляд, завдяки існуванню зарахування зустрічних однорідних вимог та обміну інформації про списання та зарахування коштів на рахунки клієнтів банків та платіжних систем.

Правовою основою здійснення розрахунків за допомогою банківського переказу є норма, яка закріплена у статті 344 Господарського кодексу України, що міжнародні розрахункові операції провадяться за грошовими вимогами і зобов'язаннями, котрі виникають під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності між державами, суб'єктами господарювання, іншими юридичними особами та громадянами, які перебувають на території різних країн. Суб'єктами міжнародних розрахунків є експортери, імпортери і банки, які вступають у відносини, пов'язані з рухом товаророзпорядчих документів та операційним оформленням платежів. Міжнародні розрахунки регулюються нормами міжнародного права, банківськими звичаями і правилами, умовами зовнішньоекономічних контрактів, валютним законодавством країн – учасниць розрахунків. Загальні умови розрахункових відносин з іноземними державами визначаються міжнародними договорами. Порядок розрахунків і ведення банківських рахунків встановлюється договорами, що укладаються уповноваженими на це банками. Міжнародні розрахунки здійснюються через установи банків, між

якими є кореспондентські відносини (банки, що мають домовленість про проведення платежів та розрахунків за взаємним дорученням) [12].

Спеціальний нормативно-правовий акт, що встановлює режим здійснення валютних операцій на території України, визначає загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства, це – Декрет Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», а саме в частині першій статті 7 якого передбачено, що в розрахунках між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту використовуються як засіб платежу іноземна валюта та грошова одиниця України – гривня. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки в порядку, встановленому Національним банком України [13]. Аналогічна норма права закріплена в статті 7 проекту Закону України «Про валюту» від 17.03.2018 р. № 8152, де передбачено, що транскордонний переказ валютних цінностей здійснюється без обмежень виключно через уповноважені установи в порядку, встановленому Національним банком України. У статті 2 вищевказаного законопроекту визначено, що транскордонний переказ валютних цінностей – це рух певної суми безготівкових коштів в Україну або за її межі з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі [14].

З метою пояснення, чому суб'єкт законодавчої ініціативи застосував поняття «транскордонний переказ», зауважимо, що в міжнародній торгівлі склалося інше поняття для виконання грошових зобов'язань – «метод платежу», яке є більш широким і більш комплексним, ніж поняття «форми розрахунків». Якщо останнє охоплює лише формально-юридичну й бухгалтерську сторону розрахункової операції (права та обов'язки сторін, форму документу), то метод платежу, наряду з іншим, включає економічну сторону зовнішньоторговельної операції (форма фінансування: авансовий платіж, товарний кредит, негайний платіж проти поставки розподіл ризиків сторін зовнішньоекономічної операції) [15, с. 35].

Правління Національного банку України постановою від 28.07.2008 р. № 216, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601, виконуючи вимоги Декрету КМ України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» затвердило «Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів», яким врегульовано порядок використання платіжного доручення як засобу ініціації переказу коштів в іноземній валюті за зовнішньоекономічними зобов'язаннями [16].

В пункті 1.1. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських

металів встановлено, що оформлення клієнтами доручень на переказ коштів в іноземній валюті або банківських металів, їх виконання уповноваженими банками й іншими фінансовими установами (далі – уповноважений банк), порядку зарахування коштів в іноземній валюті, а також визначає особливості здійснення уповноваженим банком арешту та примусового списання коштів в іноземних валютах та банківських металів з рахунків клієнта і з кореспондентських рахунків уповноваженого банку-резидента та нерезидента, відкритих в іншому уповноваженому банку-резиденті [17]. У пункті 1.4. вищевказаного Положення встановлено, що платник має право надсилати платіжне доручення в іноземній валюті або банківських металах до уповноваженого банку як у паперовій формі, так і у формі електронного розрахункового документа за допомогою систем дистанційного обслуговування «клієнт-банк», «клієнт-Інтернет-банк» тощо (якщо це визначено в договорі банківського рахунку або в окремому договорі з платником) [18].

Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування «клієнт-банк», «клієнт-Інтернет-банк» тощо здійснюються відповідно до порядку, визначеного Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», що затверджена постановою правління Національного банку України 21.01.2004 р. за № 22 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 29.03.2004 р. за № 377/8976 [19].

З позицією правління Національного банку України про застосування поняття «платіжне доручення» щодо розрахунків за допомогою банківського переказу ми погоджуємося повністю, аналізуючи положення Типового закону ЮНСИТРАЛ про міжнарод-

ний кредитний переказ від 14.05.1992 р., де вказано, що кредитовий переказ означає ряд операцій, починаючи з платіжного доручення платника, здійснюваного з метою переказу коштів у розпорядження бенефіціара. Даний термін поширюється на будь-які платіжні доручення, що видаються банком платника або будь-яким банком-посередником з метою виконання платіжного доручення платника. Платіжне доручення, що видається з метою здійснення платежу за таким дорученням, вважається частиною іншого кредитового переказу [20], тобто Національний банк України застосував поняття «платіжне доручення» з метою уникнення видачі спеціальних роз'яснень, що у випадку застосування платіжного доручення мова йде про банківський переказ або кредитовий переказ.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що держава в особі Правління Національного банку України постановою від 28.07.2008 р. № 216, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601, затвердило «Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів», яким врегульовані відносини щодо застосування платіжного доручення у випадку застосування розрахунків за зовнішньоекономічними зобов'язаннями шляхом банківського переказу або кредитового переказу. На наш погляд, вищевказане «Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів» також можна застосовувати для розрахунків за допомогою клірингового переказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Можарин А.Г. Актуальные правовые проблемы международных расчетов. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 22. С. 486–494. С. 487.
2. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835_001 (дата звернення: 28.03.2018).
3. Белов В.А. Гражданское право: Особенная часть. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2004. 767 с.
4. Богун В.П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2001. 209 с.
5. Іванський А.І. Правове регулювання фінансових і розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2000. 18 с.
6. Чубенко В.А. Деякі аспекти господарсько-правового регулювання міжнародних розрахунків в Україні (Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах: зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 177–183.
7. Терещенко І.О. Актуальні проблеми правового регулювання здійснення розрахунків в іноземній валюті. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 5. С. 102–109.
8. Іванський А.І. Правове регулювання фінансових і розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2000. 18 с.
9. Айеле Н.А. Міжнародно-правові форми розрахунків у транскордонному обігу фінансових коштів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2004. 212 с.
10. Международное частное право: учеб. / Власов Н.В. и др.; отв. ред.. Н.И. Марышева; пред. Н.И. Марышева. 3-е изд. пер. и доп. М.: Юридическая фирма «Контракт», Волтерс Клувер, 2010. 928 с.
11. Барышев В.А. Международное частное право: учебное пособие. Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. 423 с.
12. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/paran2216#n2216> (дата звернення: 30.03.2018).
13. Декрет Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (дата звернення: 30.03.2018).
14. Проект закону України від 17.03.2018 р. № 8152 «Про валюту» / База даних «Законотворчість». ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63668 (дата звернення: 30.03.2018).
15. Овсейко С.В. Международные расчеты: право и практика. Минск: Амалфея, 2009. 348 с.

16. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів: затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.07.2008 р. № 216 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08> (дата звернення: 30.03.2018).

17. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів: затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.07.2008 р. № 216 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08> (дата звернення: 30.03.2018).

18. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів: затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.07.2008 р. № 216 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08> (дата звернення: 30.03.2018).

19. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: затверджена постановою Правління Національного банку України 21.01.2004 р. № 22 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 березня 2004 р. за № 377/8976 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04/paran676#n676> (дата звернення: 30.03.2018).

20. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародні кредитові перекази Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі від 14.05.1992 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_421 (дата звернення: 30.03.2018).